

Egy pillanatra sem tűnnek fel a kötetben a költői fáradtság jelei, bár azokban a versekben vannak üresjáratok is, amelyekben a tények nem lépnek túl önnön határukon, megmaradnak egyszerű ténynek, nem vesznek fel semmit a közlés (a közölhetőség) többletéből. Ebből következően van némi monotonája is a kötetnek, de olyan monotonia ez, amit a mai művészet (képzőművészet és zene) a hosszan kihúzott vonalakkal vagy a végtelenbe kifuttatott egyetlen hanggal teremt meg.

BÁNYAI János

TÜZET OKÁDNÁK-E A KÜLVÁROSI SÁRKÁNYOK?

Vidosav Stevanović: *Periferijski zmajevi*, Nolit, Belgrád, 1978

Vidosav Stevanović könyvének sejtelmes címe van; talán így fordíthatnánk: Külvárosi sárkányok. (Ez a sejtelmes cím nagyjából fedi is a kötet elbeszéléseinek epikai alapállását — a külváros és a sárkány fogalmának egymásra vetítésével nyilatkozik az író világlátásáról.)

Sejtelmesnek neveztem a kötet címét, misztikus Stevanović világa is. Azonban e misztikusság ellenére is hajlamosak vagyunk azt mondani: valóságirodalom. Igaz, alapjában véve minden irodalom „valóságirodalom”, ehhez szerintem egy pillanatig sem fér kétség. Azonban az irodalom valóságának sajátosságairól és értékeiről már szót lehetne ejteni. Stevanović könyve ösztönöz is erre bennünket, tudniillik választ kényszerítő erővel veti fel azokat a kérdéseket, amelyek korunk külső valóságával vannak állandó érintkezésben, korunk valóságával rezonálnak.

Stevanović valóságélménye sajátosan urbánus, és ennek az urbánus szemléletnek a nézőpontja is sajátos. Stevanović alulról szemléli a nagyváros környezetét és az urbanizáció megannyi negatívumát csendben megszenvedő városlakó összefüggéseit. Ennek a nézőpont-eltolódásnak lesz az eredménye a sárkány-perspektíva, amely lényegében központi kérdése a kötetnek.

S eltekintve attól, hogy a kötet elbeszélései nem tartoznak füzérbe, szemléletmódjukban, valóságformálásukban, aspektusukban szorosan összefüggnek egymással.

Stevanović, úgy érezzük, szoros összefüggést lát a személyiség és az azt meghatározó társadalmi, szociális, gazdasági stb. tényezők között. A személyiségre szerinte leginkább területi hovatartozása, tehát közvetlen környezete van legnagyobb hatással. Mert az egységük és azonosságuk után kutató külvárosi sárkányok személyiség-felbomlásukat elsősorban környezetüknek köszönhetik.

Stevanović sötét színekkel festi meg a nagyváros peremére szorult egzisztenciákat, de legalább ennyire sötét színek uralkodnak el környezetükön is. Mintha csak a kettő egyenes arányban állna egymással, mintha e személyiségek éppúgy peremére szorultak volna a közösségi létezésnek, miként a nekik otthont adó vidék a nagyvárosnak. Teljes joggal vetődik fel az a kérdés, vajon maga a külvárosi létezés ténye vagy esetleg kiszélesítve, az urbánus létezés egésze okozza-e a személyiség ilyenfajta felbomlását. A kérdésre adandó válasz közel sem olyan egyszerű és egyértelmű, hisz mind az egyikre, mind a másikra jócskán találunk bizonyítékokot.

Stevanović hősei ebből következően mintha nem is jelenükben élnének (tulajdonképpen érzéketlenek jelenük iránt), egyfajta múltba merülő vagy éppenséggel csak egyéniségük számára egyértelműen körülrajzolható fikció-világban léteznek. Ezek a fikció-világok a novellahelyzetekből épülnek fel s tesznek szert meglehetősen önállóságra a külső valósággal szemben. Azonban ezzel nem cáfolni akarjuk a bevezetőben megállapítottakat. Éppen ezáltal válnak Stevanović írásai „valóságirodalommá”. És hol vannak a külső valósággal való érintkezési felületük? Szerintünk a háttérben, a kulisszák mögött. De azért érezzük ottlétüket. S kevés absztrakció vagy konkretizálás útján is egyértelműen azonosíthatjuk.

Stevanović prózáját a zsákutcák jellemzik. Helyzetek, melyekből alig van kiút, egzisztenciák, melyek önmaguk számára is képtelenségként hatnak.

S itt van prózájának alapvető problematikussága is. Abbéli igyekezetében, hogy megrajzolja ezeket a zsákutcákat, Stevanović itt-ott magát a prózát is zsákutca-ba viszi. A novellahelyzetek ugyanis gyakran önnön meghatározottságukban is viszonylagosak, hasonlóan ahhoz a hőshöz, mely a *Megyek a Dunára, hátan úszni* című írásban ekkép elmélikedik sorsáról:

Ki volt az az ember, akinek a nevét viselem?

Hogyan viszonyulok hozzá?

Ki vagyok én s mi vagyok én, aki ezeket kérdezem? (A kiemelés tőlem. B. F.)

Ebből következően egy pillanatig sem furcsa, hogy a hősök személyazonosságuk után nyomoznak. Önnön kilétük problematikus számukra. Ez azonban nem egy Filip Latinovicz-féle azonosságkeresés, nem, mert a társadalmi alapja más.

A bevezetőben említett sejtelmesség olykor a belső valóságra is vonatkoztatható. A hősök, akik egyfajta füstös félhomályból kandikálnak ki, s valóságunkkal csak körülhatárolhatatlan múltjuk révén vannak kapcsolatban, önmagukat „kitörölt emberek”-nek nevezik. A múlt és a jelen értékkülönbségei játszanak ebben döntő módon szerepet.

A külvárosi sárkányok paradox módon már nem úgy viselkednek, ahogy nevükből következtetni lehetne. Nem tűzokádó sárkányok ezek, erejük, tüzük helyett tudatlanságuk védelmezi őket, önnön jelentékte-

lenségük; Stevanović prózája egyértelműen ezt sugallja. Ezen a tényen már a Reggeli disc-kockey ráziszvilága, szajkózott közhelyei sem változtatnak még akkor sem, ha tudjuk, hogy ezeknek a közhelyeknek funkciójuk van. Hiszen egy világnak az elemei, de úgy is mondhatnánk, tünetei ezek a dörgedelmes vagy zengzetes kikiáltások, s jelentésszintjeik összetettebbek, mindegyik szintjük a kötet szöveganyagának egészéhez viszonyítva is korunk valóságával van összefüggésben, érintkezési felületeik itt a legnagyobbak.

Az *altruizmus empirikus tanulmányozása* című elbeszélés mint ellenpólus szintén csak általánosítva szemlélhető, valójában beleilleszkedik ebbe a személytelen hősköztől nyüzsgő milióbe. Kispolgári világa legalább ennyire személytelen, s nyilvánvalóan azt a következtetést sugallja, hogy az árbázolt elszemélytelenedés nem korlátozható egy társadalmi csoportra, vonatkozásai összetettebbek, általánosabban értelmezendők.

Bármennyire sejtelmes is olykor Stevanović világa, bármennyire is „sárkányok” benne a külváros alakjai, a sárkányok ritkán köpnek tüzet, jobbra csak a füstöt fújják, hogy tovább szürkítsék-feketítsék, tovább ködösítsék a Stevanović által megfestett világ féllhomályát.

Éppen ezért Stevanović prózája kiegyensúlyozatlan. Igen erős részletei vannak, melyek nagy nyelvi-formai érettségről tanúskodnak, de ez valóban csak a részletekről mondható el, a kötet egészéről, sőt egy-egy elbeszélés egészéről nem. A kötet, bármennyire is egységes írói szemléletet sugall, csak részleteiben éri el az írói szándék magas szintjét.

BERETKA Ferenc

KONKRÉT VIZUÁLIS KÖLTEMÉNYEK

Slavko Matković: *Knjiga*, Osvit, Subotica, 1979

1979-ben a konkrét vizuális költészet már tájunkon sem kell, hogy meglepetést váltson ki pusztá megjelenésével, hiszen Vajdaságban mindig is voltak a tágabb értelemben vett konkrét költészet műfaji csoportjába tartozó formabontó kísérletek, amióta az expresszionizmus és a dadaizmus lerakta az alapokat. Az azonban, hogy egy könyvkiadói tevékenységet folytató hivatalos intézmény a sokszor ellenségesen vagy lekicsinylően fogadott konkrét vizuális költészet egyik legismertebb itteni úttörőjének adta ki válogatott munkáit, leplezhetetlen meglepetésként hat, hiszen a kiadók mindeddig idegenkedtek a hol komolytalannak, hol kérészéletűnek kikiáltott, a hagyományostól merőben más esztétikai-nyelvi alapokon nyugvó kísérleti irodalomtól (és művészettől). Ha a Forum által kiadott, meglehetősen sikertelen *Kép/Költemény/Képköltemény* című